

УДК378.141.4:372.837:373.311.32

Пермінова Людмила Аркадіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Херсонський державний університет

СТРАТЕГІЇ ДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначено педагогічну стратегію дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення відносин викладач-студент-інформаційно-комунікаційне середовище, що розглядається як триєдина система професійного навчання студентів. Наведено приклади результатів дослідження вчених з проблеми обґрунтування суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу та відповідних педагогічних умов.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктна парадигма, професійна, дидактична підготовка, суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача і студента, інформаційно-педагогічне середовище.

Постановка проблеми. Особливістю розвитку вищої педагогічної освіти є, на думку багатьох дослідників, те, що зараз відбувається зміна освітньої парадигми. Відповідно, визначаються нові освітні орієнтири, новий зміст і технологічний інструментарій процесу навчання. Засоби насиченого освітнього середовища, засновані на інформаційно-комунікаційних технологіях, за своїми дидактичними властивостями активно впливають на усі компоненти системи навчання (цілі, завдання, зміст, методи і організаційні форми) і дозволяють педагогам ставити і вирішувати найскладніші завдання.

Визначення адекватних, раціональних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи вимагають перенесення акцентів з навчання як засобу здобуття освіти на учення як засіб самореалізації студента (з викладання на вчення) на основі дотримання принципу суб'єктності навчання. Ефективність, інтенсивність, активізація й індивідуалізація освітнього процесу і комунікаційні ресурси залежать більшою мірою від того, як вони використовуються, які завдання при їх застосуванні вирішуються.

Проблема вдосконалення підготовки вчителя початкових класів, його професійних і особистісних якостей, не є новою, але актуальна на цей час, оскільки від учителя початкових класів залежить ефективний розвиток особистості дитини, що прийшла до школи. Аналіз досліджень і власний досвід (з кінця 1990-х і до теперішнього часу) дозволяє виокремити шляхи підвищення якості професійної підготовки учителів початкових класів у виші, наприклад, вдосконалення психолого-педагогічної підготовки; формування професійно важливих якостей особистості майбутнього педагога; обґрунтування умов, методів і форм теоретико-методологічної підготовки майбутнього учителя початкової школи; формування у студентів готовності до усвідомленого вибору варіативної моделі навчання в початковій школі, формування конкурентоздатності майбутнього вчителя, використання інформаційно-комунікативних технологій у практику навчання тощо.

Проте слід підкреслити, що у багатьох дослідженнях говориться про досі існуючі недоліки професійної підготовки учителя початкової школи. Передусім, відмічені: форми роботи із студентами

переважно фронтальні і групові, психолого-педагогічна підготовка виявляється лише формально приєднаною до спеціальної, низький рівень самостійності студентів, не належним чином організована квазіпрофесійна діяльність тощо. Таким чином, характер підготовки майбутнього учителя не формує у нього системного бачення педагогічної дійсності, а сама професійна діяльність розпадається для нього на ряд практично непов'язаних між собою функціональних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами науково-методичних досліджень останнього десятиріччя (Г.Балл, І.Богданова, В.Бондар, Л.Коваль, О.Комар, В.Кремень, Л.Петухова, О.Савченко, Г.Тарасенко, Л.Хомич, Л.Хоружа, І.Шапошнікова та ін.) вченими зроблено висновок, що традиційні форми навчання майбутніх учителів початкових класів, які застосовуються в системі вищої педагогічної освіти (лекції, практичні, семінари), мають найчастіше репродуктивний характер.

Слід зазначити, що багатопредметність веде до переважання студентів, створює фрагментарність і мозаїчність змісту їх освіти. Технократична орієнтація в підготовці учителя початкової школи призводить до втрати гуманістичної суті, культурологічної складової її змісту, не сприяє індивідуально-творчому, професійно-ціннісному осмисленню студентами майбутньої професійної діяльності. В результаті типовим явищем стають: несформованість у майбутніх педагогів професійно важливих якостей, невміння зв'язувати в єдине логічне ціле інформацію з суміжних галузей знань, неготовність до усвідомленого вибору і творчої реалізації варіативних педагогічних технологій.

Мета статті: визначити педагогічні засади, стратегії дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення відносин «викладач-студент-інформаційно-комунікаційне середовище».

Результати дослідження. Досліджуючи чинники, що впливають на продуктивність навчання у виші, виявлено, що одним з чинників, що забезпечують успішне навчання, є конструктивне, позитивно забарвлене спілкування студентів з викладачами. Студенти, відповідаючи на питання анкети, беручи участь у бесіді відмічали, що викладачам слід застосовувати більш широкий спектр форм організації

спільної діяльності, проводити заняття, спираючись на сучасну суб'єкт-суб'єктну парадигму.

Цікавим для нашого дослідження є твердження психологів, що, зокрема, не зовнішні причини діють через внутрішні умови, а «внутрішнє» суб'єкта діє через «зовнішнє» і *цим само себе змінює*. Розглядаючи педагогічний аспект психологічної проблеми «внутрішнє через зовнішнє» у межах професійного становлення майбутнього учителя початкової школи, можна виділити традиційний, технократичний напрям, який характеризується тим, що у системі «викладач-студенти» центр тяжіння спрямовується на викладача, вирішальним визнається алгоритмічне навчання; взаємовідносини між викладачем і студентами будуються на суб'єктно-об'єктній основі; захопленість кількісними параметрами (конспекти, реферати, бально-оцінна система, кількість виступів); підкреслення загальних вимог в порівнянні з індивідуальними, визнання того факту, що особистість студента формується тільки в предметній діяльності, що має стійкий і постійний характер.

У свою чергу, напрям «зовнішнє через внутрішнє» призводить до інших положень:

1. Провідну роль починає відігравати принцип взаємної активності. Відповідальність несуть не лише викладачі, але і студенти. Взаємовідповідальність породжує взаємодовіру. Активність студента стає опорою для творчості викладача. На перший план висуваються евристичні і розвиваючі методи навчання.

2. У центрі уваги опиняються засвоєння прийомів і способів розумової діяльності, уміння аналізувати, узагальнювати тощо.

3. Визнання того, що недостатньо організувати мікросередовище для всебічного розвитку особистості. Недостатньо змінити діяльність, щоб змінити психологію студента. Потрібна спрямованість особи на самопізнання, самоконтроль, самореалізацію.

4. Обов'язковою умовою є врахування індивідуальності кожного студента. Бути індивідуальним – це означає бути вільним, творчим.

Таким чином, ми бачимо, що перший напрям відбиває технократичний підхід до професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів, коли навчальна діяльність спрямована виключно на засвоєння студентами знань, умінь, навичок, але слабо сприяє формуванню професійної свідомості, самодисципліни і внутрішньої організації майбутнього вчителя. Другий – відбиває формування майбутнього вчителя як творчої індивідуальності.

Модернізація початкової освіти і зміна освітніх парадигм в системі вищої професійної педагогічної освіти припускають перехід до нових стратегій навчання, орієнтованих на варіативність, суб'єктність, індивідуально-творчі, розвиваючі форми і методи підготовки майбутніх фахівців.

Практичне забезпечення продуктивного особистісно-професійного розвитку майбутнього учителя початкових класів і реалізація суб'єкт-суб'єктного навчання у виші пов'язані, на наш погляд, з проблемою визначення педагогічних умов і розробки відповідних освітніх технологій. Можна зробити

припущення, що такими умовами є: виявлення тенденцій розвитку сучасної початкової освіти, а тільки потім проектування процесу професійної підготовки з метою його оптимізації; врахування принципів особистісно-професійного розвитку студента, які, передусім, пов'язані з розвитком рефлексії, що дозволяє вибирати оптимальні стратегії життєвого шляху; виявлення чинників, що обумовлюють продуктивний розвиток майбутнього вчителя, вивчення специфіки особистісних змін на різних етапах професійної підготовки; проведення цілеспрямованої роботи по формуванню у студентів конструктивної концепції «Я-професіонал» (основним механізмом такої роботи повинні стати зміна структури мотивації студентів через активізацію мотивів професійних досягнень, розвиток потреби в самовизначенні, формування професійно важливих якостей, необхідних для творчого оволодіння технологією педагогічної діяльності); посилення інтеграційної ролі психолого-педагогічного супроводу як цілісного і безперервного процесу вивчення, аналізу, формування, розвитку, саморозвитку і корекції інтегральної індивідуальності студентів в цілому, що потрапляють в об'єктивне поле діяльності викладача, куратора і керівництва факультету; системне пізнання і створення умов для самоперетворення майбутнього вчителя в самодіяльного суб'єкта, здатного до саморозвитку в процесі його професійної підготовки, що передбачає розробку і реалізацію відповідного змісту, моделей, алгоритмів, освітніх технологій, адекватних засобів структурно-функціонального, навчально-методичного і управлінського забезпечення, моніторингової діагностики і оцінки динаміки професійного розвитку студента; організація комплексу зв'язків: початкова школа - учитель початкових класів - дослідник - вища школа.

У цілому аналіз сучасного стану теорії і практики професійної педагогічної освіти свідчить про зростаючий інтерес до проблеми суб'єктного розвитку особистості майбутнього вчителя. Осмислення цього завдання обумовлюється виділенням ряду протиріч в системі вищої педагогічної освіти: між необхідністю формування майбутнього учителя початкових класів, як суб'єкта педагогічної діяльності й існуючими традиціями професійно-педагогічної освіти; між односторонньою орієнтацією педагогічної освіти на підвищення її «науковості», насиченням її новими дисциплінами і розумінням того, що педагогічна освіта не зводиться до засвоєння одних наукових основ діяльності, а припускає розвиток самого вчителя, його професійного світогляду і менталітету, мотивації, професійно важливих якостей; між концептуальним рівнем сучасної педагогічної науки з яскраво вираженими тенденціями до міждисциплінарного синтезу, інтеграції наукового знання і відсутністю необхідного для такої інтеграції програмно-методичного і технологічного забезпечення освітнього процесу; між вимогами педагогічної практики до рівня педагогічної і спеціальної підготовки учителя початкової школи, що постійно змінюються, і здатністю випускників педагогічного вишу швидко і ефективно адаптуватися до умов життя, виконувати педагогічну діяльність в

інноваційному режимі.

Виходячи з цих протиріч, до провідної сучасної освітньої стратегії підготовки майбутнього вчителя початкової школи слід віднести суб'єкт-суб'єктне навчання.

Зміни педагогічної парадигми передбачають підвищення рівня професійної майстерності викладача педагогічного вишу, зростання його особистісної активності, виходячи з необхідності розгляду учбового процесу як процесу інтенсивної міжособистісної взаємодії і спілкування в системі «викладач – студент (студенти)». У рамках нової парадигми освіти кардинально змінюється роль як педагога (перестає бути монопольним володарем знання), так і студента (приймає нову роль суб'єкта активного вчення), загостривши протиріччя між інформаційними потребами й інформаційними можливостями, що проявляється у різному ступені готовності суб'єктів процесу навчання до сприйняття змін, характерних для інформаційного суспільства.

У своєму дослідженні Л. Петухова доводить [4], що для забезпечення нових принципів взаємодії викладача і студента, як суб'єктів діяльності, необхідно враховувати і третій суб'єкт - інформаційно-комунікативне педагогічне середовище, яке, на думку автора, може виступати суб'єктом навчально-виховного процесу, за низкою відповідних умов: технічних, програмних, академічних, соціальних вимог до людських ресурсів.

Йдеться про «трисуб'єктну дидактику як одного з напрямів педагогічної науки про найбільш загальні закономірності, принципи і засоби організації навчання, що забезпечує свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок в межах рівноправних взаємовідносин учня (студента), учителя (викладача) й інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища» [5].

Автор вважає, що у рамках трисуб'єктної дидактики можна дати відповіді на актуальні питання, що стоять перед сучасною системою освіти (роль і місце учителя в новій дидактичній моделі, співвідношення віртуальних і візуальних форм взаємовідносин суб'єктів дидактичної системи, розробка технологій управління правами доступу суб'єктів дидактичної системи до інформаційних ресурсів, організація сучасних систем контролю навчальної діяльності, забезпечення органічної єдності між вимогами ринку праці, що змінюються, і консервативною можливістю системи освіти, організація безперервної системи освіти тощо).

У свою чергу В. Красільникова вважає, що «сучасні дидактичні можливості комп'ютерної техніки і сучасних засобів комунікаційного зв'язку дозволяють проектувати комп'ютерне навчально-дидактичне середовище з такими можливостями, які дозволяють розглядати навчання в принципово новому підході до організації освітнього процесу за схемою СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТ [1].

Сам факт розгляду навчання в комп'ютерному середовищі у вигляді системи потрійної взаємодії суб'єктів освітнього процесу дуже важливо зрозуміти і об'єктивно визнати. Грамотно розроблена освітня система повинна реагувати на будь-які дії як з боку того,

хто навчається, так і з боку педагога. В той же час і педагог, і студент (студенти) також взаємодіють в інтерактивному режимі з системою навчання.

Якщо проаналізувати функції суб'єктів учбового процесу, то серед функцій комп'ютерного середовища навчання виділяють забезпечення доступу до різних джерел інформації (видаленим і розподіленим базам даних, вебінарам, конференціям через систему Internet) і роботи з цією інформацією; забезпечення і підготовка компонентів комп'ютерного середовища; забезпечення освітнього процесу учбовими і навчально-методичними матеріалами; забезпечення комунікативних процесів між суб'єктами освітнього процесу; управління учбовою діяльністю; забезпечення інтерактивності навчання за допомогою спеціальних мультимедійних засобів і оперативного зворотного зв'язку з учасниками освітнього процесу; забезпечення доступу до нових джерел інформації, надання засобів отримання і переробки інформації; задоволення особистісно-орієнтованих вимог з боку тих, хто навчається (врахування рівня підготовленості, типу розумової діяльності, об'єму навчального матеріалу, забезпечення вмотивованості та ін.); надання можливостей ведення і використання віртуальних лабораторій; забезпечення статистичного збору і обробки результатів навчання і контролю; забезпечення політики безпеки роботи системи, захисту предметного матеріалу й інформації про результати навчання тощо.

Запропоновані науковцями схеми взаємодії суб'єктів в комп'ютерному середовищі навчання, безумовно, впливають на форму спілкування педагога і студента, перетворюючи навчання на ділову співпрацю, а це істотно змінює мотивацію навчання, призводить до зміни форм підсумкового контролю (доповіді, звіти, публічні захисти групових проектних робіт), підвищує індивідуальність навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз теоретико-методологічних підходів до феномену особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи дозволяє зробити висновок про те, що дидактична підготовка в системі вищої педагогічної освіти – це динамічний процес формування професійної компетентності і готовності до творчо-перетворюючої діяльності. Найбільш ефективним процесом дидактичної підготовки може відбуватися у спеціально організованому комунікативно-інформаційному середовищі вишу, де відбувається активна взаємодія людини і середовища. Відбувається принципово важлива зміна відносин між педагогом і студентом у навчально-пізнавальній діяльності. Зокрема, для студента, як суб'єкта особистісно-професійного розвитку, в умовах інформаційно-комунікаційного середовища; а також для викладача, з одного боку, як для суб'єкта діяльності студента, з іншого, як для суб'єкта спеціальної діяльності по організації інформаційно-комунікаційних взаємодій студента й інформаційного середовища у рамках освітнього процесу.

Стратегічним напрямком в організації навчально-виховного процесу вишу стає зміна вектору освітньої парадигми на трисуб'єктність, що значно вплине на

удосконалення методології і стратегії відбору змісту, методів і організаційних форм навчання, виховання, які відповідають завданням розвитку майбутнього учителя в сучасних умовах інформаційного суспільства; проектування і реалізацію науково-методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу студентів, на формування умінь самостійно добувати знання, переробляти інформацію; створення і застосування засобів нових інформаційних технологій,

систем інформаційного обміну, які забезпечують функції збору, продукування, зберігання і передаваність інформації.

У подальшому планується розробити дидактичну концепцію ефективної дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що відображає цілісну уяву про її вплив на особистість і здібності студентів, їхньої здатності до самоорганізації у комунікаційно-інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Красильникова В.А. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учебное пособие / В.А. Красильникова. - Оренбург – ГОУ ОГУ, 2006. – 235 с.
2. Караван Ю. В. Єдине інформаційно-освітнє середовище як важливий елемент підвищення якості підготовки фахівців / Ю. В. Караван [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/56.pdf>.
3. Коломієць А.М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: Монографія /А.М.Коломієць. – Вінниця: ВДПУ, 2007. – 379 с.
4. Петухова Л.Є. До питання про трисуб'єктну дидактику / Петухова Л.Є., Співаковський О.В. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 5(61). – С. 7–9.
5. Співаковський А.В. Трисуб'єктна дидактика вищої школи: Учебное пособие / А.В.Співаковський, Л.Е.Петухова, Г.М.Кравцов, Н.А.Воропай, В.В.Коткова. – Херсон: Айлант, 2015. – 351 с.

В статтє определено педагогическую стратегию дидактической подготовки будущих учителей начальной школы в условиях обновления отношений преподаватель-студент-информационно-коммуникационная среда, что рассматривается как триединая система профессионального обучения студентов. Приведены примеры результатов исследования ученых по проблеме обоснования субъектного взаимодействия участников учебно-воспитательного процесса и соответствующих педагогических условий.

Ключевые слова: *субъект-субъектная парадигма, профессиональная, дидактическая подготовка, субъект-субъектное взаимодействие преподавателя и студента, информационно-педагогическая среда.*

In the article pedagogical strategy of didactics preparation of future teachers of initial school is certain in the conditions of updating of relations teacher student informative of communication environment that is examined as a three single professional departmental of students teaching.

Modernisation of primary education and change of educational paradigms in the system of higher professional pedagogical education admit passing to the new strategies of studies, oriented to the professional identity, individual, creative, developing forms and methods of preparation of future specialists.

Strategic direction in organization of educational process at higher school the change of vector of educational paradigm becomes on three subject, that considerably will influence on the improvement of methodology and strategy of selection of maintenance, methods and organizational forms of studies, educations that answer a task to development of future teacher in the modern terms of informative society; planning and realization of the scientific and methodical departmental teaching oriented to development of intellectual potential of students, on forming of abilities independently to obtain knowledge, redo information; creation and application of facilities of new technologies, IXES, that provide the functions of collection, producing, storage and information transfer.

There is fundamentally an important change of relations between a teacher and student at educational cognitive activity. In particular, for a student - as a subject of personality professional development in the conditions of educational environment; and also for a teacher, from one side, as for the subject of activity of student, from other, as for the subject of the special activity for organizations of co-operation of student and informative environment within the framework of educational process.

Keywords: *subject-subject paradigm, professional, didactic training, subject-subject interaction between teacher and student, information and pedagogical environment.*